

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата мистецтвознавства, старшого наукового співробітника
Федорчук Олени Степанівни
на дисертацію
Фединчук Ольги Богданівни
«НАГРУДНІ ТА НАШИЙНІ ПРИКРАСИ ПІВНІЧНОЇ
БУКОВИНИ: ІСТОРІЯ, ТИПОЛОГІЯ, ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво

Сучасні наукові дослідження регіональних, зональних та локальних мистецьких традицій є актуальними з багатьох причин. Передусім вони є потребою часу, пов'язаною із суспільними запитами. Маємо на увазі новітню актуалізацію більшості етнічних мистецьких традицій, провідне місце серед яких займає оздоблення традиційної ноші, що є важливим маркером етнічної ідентичності. На жаль, в Україні упродовж майже усієї другої половини ХХ ст., з низки причин, народне мистецтво більше втрачало, аніж набувало. Отож, наукові праці, направлені на відродження знань щодо традиційного спадку, як також послідувача популяризація здобутих знань, сприятимуть успішному розвитку нинішніх художніх практик зокрема та відродженню етнічних мистецьких традицій в цілому.

За об'єкт дослідження Ольга Фединчук обрала мистецьке явище нагрудних та нашійних прикрас Північної Буковини. Предметом дослідження стали: історія, типологія та етнічні особливості нагрудних і нашійних прикрас в поліетнічному народному вбранні Північної Буковини. Окреслюючи актуальність дисертації О. Фединчук зазначила, що формування нашійних і нагрудних оздоб у комплексі вбрання населення Північної Буковини відбувалося «на перетині східнослов'янських, східнороманських мистецьких традицій та центральноевропейських, південнослов'янських і тюркських впливів». Здобувачка запевнила, що досліджуване нею багатогранне мистецьке явище вивчено недостатньо, що призводить «до фрагментарного розуміння художнього спадку українських майстрів» (С. 17), з чим ми повністю погоджуємося.

Нааявністю достатнього обсягу речових джерел вмотивований вибір хронологічних меж дослідження — кінець XIX — початок XXI століття. Водночас, О. Фединчук декларує, що відсутність ґрунтовних праць з історії розвитку буковинських оздоб, зобов'язує її здійснити глибоку реконструкцію генези досліджуваного явища (С. 19).

Робота Ольги Фединчук є результатом емпіричних та теоретичних досліджень, які проводилися нею з 2013 р. й були апробовані на сімох всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях та оприлюднені у 10 публікаціях, шість з яких опубліковані у фахових збірниках наукових праць, акредитованих ДАК України.

Основний зміст дисертації викладений на 171 сторінці та складається зі Вступу, трьох розділів, Висновків. Дисертація також має чотири додатки. Список використаних джерел та літератури становить 219 позицій та включає архівовані інтерв'ю з респондентами. Структура роботи є послідовною, скерованою на успішне розв'язання, поставлених наукових завдань.

Дисертація виконувалася відповідно до основної концепції Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 768. Робота О. Фединчук узгоджена з планом підготовки наукових кадрів у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» та виконувалася у рамках теми: «Етнодизайн як інноваційний розвиток декоративно-ужиткового мистецтва» (державний реєстраційний номер 0113U006392) (С. 18).

Згідно чинних правил підготовки кваліфікаційних праць у **Вступі** означено актуальність роботи, її зв'язок з науковими дослідженнями, мету і завдання, об'єкт і предмет, хронологічні й територіальні межі, методи дослідження, наукову новизну, практичне значення роботи, джерельну базу дослідження. Зокрема, наукову новизну дисертації складає цілісний аналіз нашійних та нагрудних народних прикрас українців Північної Буковини як самобутнього художнього явища. В рамках дослідження вперше було здійснено

розширену історіографію заявленої наукової проблематики, досліджено історію та тенденції розвитку явища від первісності до доби незалежної України, запропоновано типологію буковинських прикрас, з'ясовано локальні етнічні особливості виконання та побутування прикрас, введено у науковий обіг значний обсяг пам'яток та повідомлень, особисто зібраних здобувачем у ході польових досліджень (С. 20).

Перший розділ дисертації **«Історіографія, джерела та методика дослідження»** складається з двох підрозділів. У підрозділі «1.1. Аналіз використаних джерел» проведено огляд публікацій українських і зарубіжних учених в хронологічній послідовності за тематичними напрямками (С. 25—39), що дозволило виявити прогалини у дослідницьких студіях буковинських прикрас.

У підрозділі «1.2. Джерела та методика дослідження» О. Фединчук висвітлила широку джерельну базу дослідження, яку склали речові та ілюстративні джерела. Зокрема, речові джерела виявлялися та фіксувалися у польових умовах, у експозиціях та фондах обласних, районних і місцевих історичних, краєзнавчих, етнографічних і мистецьких музеїв, народних домів (єврейського, німецького, польського, українського), приватних колекціях, на фестивалях та виставках (С. 21—22). Ілюстративні джерела здобувачка голоно знаходила в археологічних, історичних та мистецтвознавчих монографіях та серед світлин, що зберігаються в музеях і родинях. Найвагоміша частина зібраних й опрацьованих речових та ілюстративних джерел відображена у Додатку.

О. Фединчук вказала, що оперувала низкою наукових методів, які підбиралися нею у відповідності зі специфікою кожного з розділів роботи. Це, зокрема дедуктивний, індуктивний, гіпотетично-індуктивний, гіпотетично-дедуктивний, діалектичний, історичний, спостереження, компаративний, монографічний методи (С. 42—45). Перший розділ закінчується висновками, які лаконічно відображають увесь його зміст.

У другому розділі дисертації **«Прикраси як мистецьке явище, їх витоки й особливості побутування на Буковині»** О. Фединчук робить реконструкцію мистецького явища буковинських оздоб, починаючи з первісності. Історія прикрас поділена на періоди: IX ст. до н.е. — XIV ст.; кінець XIV — початок XX ст., XX — початок XXI ст. і розглядається у трьох відповідних (запропонованій хронології) підрозділах. У всіх підрозділах велика увага приділена питанням політичної, економічної та культурної історії. І це цілком закономірно, адже здобувачку цікавлять чинники міжетнічних взаємовпливів, узалежнені від історичних та культуротворчих процесів в Буковинському краї. Однак, обсяг інформації щодо політичних, економічних та культурних подій особливо у другому та третьому підрозділах, на нашу думку, дещо притіняє інформацію щодо історії розвитку самих оздоб.

Водночас, цінною з погляду наукової новизни є наведена у другому підрозділі (кін. XIV — поч. XX ст.) інформація стосовно традиційної ноші розселених по території Буковини етнічних груп: українців, румунів, євреїв, німців, поляків, вірмен, угорців, росіян (старообрядників), ромів (С. 76 — 92).

У висновках до другого розділу здобувачка повною мірою висвітлила результати своїх студій з історії розвитку прикрас.

У третьому розділі дисертації **«Художні особливості нагрудних та нашійних прикрас Північної Буковини»** О. Фединчук розв'язує три з п'яти завдань, окреслених нею на початку роботи. Зокрема, у підрозділі «3.1. Типологія нагрудних та нашійних прикрас українців Північної Буковини» робиться спроба універсальної класифікації масиву оздоб традиційної ноші дев'яти етнічних груп, розселених на теренах Буковини (українців, румунів, євреїв, німців, поляків, вірмен, угорців, росіян, ромів). Таке непросте завдання О. Фединчук почала вирішувати із знайомства з працями Г. Врочинської, Г. Стельмащук, М. Станкевича, О. Федорчук (С. 104—105). Здобувачка прийшла до правильного висновку, що типологія творів декоративно-прикладного мистецтва передбачає чіткий структурований розподіл,

грунтований на єдиному принципі: за призначенням, за місцем розташування на тілі, за матеріалом виготовлення, або за формою речі.

О. Фединчук розподілила усі оздоби на дві типологічні групи — нашійні та нагрудні прикраси, тобто притримуючись критерію за місцем розташування на тілі. Проте, у розподілі на типологічні підгрупи здобувачка відмовилася від застосування єдиного критерію, що на нашу думку, було хибним кроком. Для прикладу, нашійні оздоби О. Фединчук розподілила на типологічні підгрупи: амулети, гривни, бісерні прикраси, намиста, натільні хрести. Отож, по чергово застосовувалися критерії: функція, форма, матеріал, і знову форма та форма, пов'язана з функцією.

Не відразу вдається зрозуміти принцип розподілу підгрупи намиста на типи: дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне (С. 116). Може видатися, що йдеться про форму самого намиста, а не намистин у його складі. Важливе уточнення — поділ на ці типи здійснено з огляду на форму намистин, з яких склалися намиста — уміщено лише у висновках до розділу (С. 164) та у Загальних висновках дисертації (С. 169).

Водночас, розроблені О. Фединчук типологія та пов'язаний з нею понятійний апарат є надзвичайно важливою частиною роботи, без якої неможливим був би ґрунтовний аналіз чоловічих і жіночих прикрас різних етнічних груп Північної Буковини. Запропонована О. Фединчук типологія різних етапів генези візуалізована на семи Таблицях (3.1.1. — 3.1.7). На Таблиці 3.1.7. здобувачка представила порівняльну реконструкцію чотирьох етапів генези (від Київської Русі дотепер) типологічного розмаїття нашійних та нагрудних буковинських прикрас. Аналітичне осмислення та візуалізація тривалої генези типологічного розмаїття буковинських прикрас є науково цінним надбанням дисертації.

У підрозділі «3.2 Художні особливості прикрас етнічних груп Буковини» О. Фединчук аналізує найтиповіші артефакти кінця ХІХ — ХХ ст. У підрозділі «3.3 Традиційні способи ношення нашійних і нагрудних прикрас» здобувачка

з'ясовує послідовність накладання прикрас, для чого уміло використовує низку ілюстративних джерел, зокрема світлин, зроблених фотографом С. Конюхом.

На завершення у підрозділі «3.4 Традиції народних прикрас у професійних мистецьких практиках» О. Фединчук розгорнуто аналізує творчість майстрів бісерних оздоб: Н. Марусик, Д. Новак, М. Новак, О. Денисової, Я. Остапенко, Г. Ватаманюк, Л. Остапченко, Н. Остапченко (С. 156—160); приділяє увагу майстрам прикрас з металу: Р. Стринадюку, В. Бажалуку, І. Задорожньому (С. 161—162). Також здобувачка розглядає творчість майстра народної вишивки, автора орнаментованих краваток — Г. Гараса (С. 162). Стосовно ж прикрас зі скла, О. Фединчук зазначає, що сучасні буковинці купують їх у відомих львівських майстрів (С. 161). Висновки до третього розділу відображають основний зміст проведеної у ньому наукової розвідки.

Завершують основну частину роботи Загальні висновки, які відповідають поставленим на початку дисертації п'яти завданням і демонструють вагомі результати проведеного О. Фединчук наукового дослідження.

Доповнюють основну частину дисертації чотири додатки: Список публікацій та відомості про апробацію результатів дослідження; Список ілюстрацій та ілюстрації; Термінологічний словник; Словник дослідників, майстрів і колекціонерів. Кожен із додатків є важливою інформативною частиною роботи й демонструє ґрунтовність здійснених здобувачкою наукових розвідок.

Автореферат розкриває зміст та повністю відображає структуру дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу Ольги Фединчук хочемо висловити наступні **зауваження та побажання**:

1. Судячи з окреслення наукової новизни, тексту та висновків дисертації, О. Фединчук, головню, висвітлювала явище нагрудних та нашійних прикрас українців Північної Буковини. Прикраси українців розглядалися у порівняннях з прикрасами інших етнічних груп краю. Компаративний підхід допоміг

здобувачці отримати дуже поважні результати, зокрема, з'ясувати сутність різноетнічних впливів на явище традиційних прикрас передовсім українців Північної Буковини. Гадаємо, що доцільно було б включити означення «українські» також в окреслення предмету дослідження.

2. Радимо дисертантці не зупинятися на теперішньому варіанті типології і провести розподіл на типологічні підгрупи за єдиним критерієм — функція, матеріал або форма.

3. У Додатку «Список ілюстрацій та ілюстрації» відображена дуже поважна частина джерельної бази дослідження. Однак, декілька ілюстрацій викликають застереження, щодо доцільності їхнього використання в роботі. Зокрема, зображені на ілюстраціях 2.3.4, 2.3.5 твори не мають ні історичної, ні художньої вартості.

4. Додаток «Словник дослідників, майстрів і колекціонерів» насправді уміщує інформацію про майстрів та колекціонерів буковинських прикрас. Отож, логічніше було б назвати цей додаток «Словником майстрів і колекціонерів». Також зауваження викликає й те, що О. Фединчук не вказує повне ім'я майстра та колекціонера (лише ініціал імені), так само, на жаль, не вказує роки народження / життя.

6. Робота має окремі стилістичні огріхи. Для прикладу, цитуємо: «Унаслідок чого шийно-нагрудні прикраси, як-от: згарди, шелести, чепраги, медалі, нагрудні, натільні хрести, не розвивалися, хіба що відтворювали традиційні зразки» (С. 102). Хочемо відзначити, що розвиватися може явище, але не річ, — мистецтво прикрас (їх художня мова, стилістика), але не прикраси.

7. Зрідка трапляються деякі неточності, які слід усунути, якщо дисертантка захоче оформити свою роботу у монографію. Наприклад, стосовно намиста, відомого на західних теренах України як «перелка» або «перли», дисертантка вживає в одних випадках «восковий формус», в інших — «восковий фурмус». Хотілося б знати звідки взялася така його назва і яке із двох означень є точнішим.

Усі зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на позитивну оцінку самостійної наукової роботи.

Вважаємо, що дисертація Ольги Богданівни Фединчук «Нагрудні та нашійні прикраси Північної Буковини: історія, типологія, етнічні особливості» повною мірою відображена у наукових публікаціях та за науково-методичним рівнем, достовірністю й ступенем обґрунтованості наукових положень і висновків, новизною отриманих результатів та обсягом вирішених наукових проблем повністю відповідає спеціальності 17.00.06 — декоративне і прикладне мистецтво та профілю спеціалізованої Вченої ради К 20.051.08 ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Здобувачка Ольга Богданівна Фединчук заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата мистецтвознавства.

23 вересня 2019 р.

Кандидат мистецтвознавства, старший
науковий співробітник, докторант
Інституту народознавства НАН України

О. С. Федорчук

[Handwritten signature]

ПІДПИС *[Handwritten signature]* ЗАСВІДЧУЮ
УЧЕНИЙ СЕКРЕТАР ІНСТИТУТУ
НАРОДОЗНАВСТВА НАН УКРАЇНИ
[Handwritten signature]
"26" 09 2019 р. *[Handwritten signature]*

Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника
ПДОР № 0302051309
26 09 2019